

ЗВ'ЯЗОК ПРИВ'ЯЗАНОСТІ ДО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ

В статті досліджено особливості зв'язків прив'язаності до місця проживання особи та її екологічної поведінки. Прив'язаність до місця розглядається як емоційний зв'язок особи з певним місцем, яке вона наділила особистісним значенням. Виявлено, що прив'язаність до місця, її позитивний вияв, може брати участь в творенні та підтримці екологічної поведінки особи. В статті розкрито зв'язок між прив'язаністю до місця та особливостями його сприйняття та оцінки: позитивна прив'язаність до місця сприяє кращій оцінці цього місця та підвищує готовність особи підтримувати та брати участь в ініціативах, спрямованих на його захист та відновлення.

Ключові слова: *прив'язаність до місця, екологічна поведінка, екологічна культура, емоційні зв'язки з місцем, ідентифікація з місцем, довкілля.*

Все більше людей у всьому світі демонструють не тільки зростання розуміння екологічної кризи на планеті та її наслідків, але і підтримку для захисту природи і збереження ресурсів. Проте, більшість людей, навіть володіючи цим розумінням і знаннями, часто не роблять дії, які б принесли користь навколишньому середовищу або, принаймні, звести до мінімуму негативний вплив на нього. Отож, можемо припустити, що існує значний розрив між екологічними установками, свідомістю та поведінкою. Дослідники прагнуть зрозуміти цей розрив та деякі з їхніх зусиль були присвячені вивченню факторів, які можуть впливати на екологічну поведінку. Існує ряд факторів, які заохочують або придушують екологічно відповідальну поведінку особи. Ці чинники варіюються від фінансових і тимчасових обмежень до особистісних систем переконань та цінностей (С. Бамберг, Г. Мосер, Д. Блейк, Т. Діетз, Л. Калоф, Й. Гінес та ін.) [4; 9; 10; 13]. Одним з вивчених факторів, який може вплинути на прояв екологічної поведінки є прив'язаність до певного місця.

Місце є певною локацією, яку особа чи група осіб наповнює певним значенням [11]. Місце може бути реальним або нереальним, і з плином часу, його значення і зміст варіюється між окремими особами, групами і культурами. Дослідження може допомогти в прогнозуванні дій, які окремі особи чи групи осіб приймають відповідно

до почуттів, значення і цінностей, які вони надають місцю, особливо якщо це місце знаходиться під загрозою. Такі почуття і поведінка, швидше за все, виникають, коли людина або група позитивно прив'язані до місця (Д. Бурлей, П. Дженкінс, Т. Девіс, М. Левіцька, Р. Стедман та ін.) [4].

Особи, які відповідають за захист культурних і природних ресурсів, зацікавлені у визначенні того, які чинники впливають на рішення суспільства про підтримку та збереження ландшафтів і природних ресурсів. Позитивна прив'язаність до місця, може бути прив'язана з бажанням окремих осіб брати участь у захисті цього місця (Е. Рельф, Ю.-Ф. Туан, Й. Шульц, Г. Волкер та ін.). Й. Васке та К. Кобрін припустили, що позитивна прив'язаність до місця може бути тісно пов'язана з поведінкою особи, яка приносить користь навколишньому середовищу [13].

Метою статті є здійснити теоретичний аналіз особливостей взаємозв'язку прив'язаності до місця проживання та екологічної поведінки людини.

Прив'язаність до місця. Психологічні виміри стосунку особи з місцем були описані в рамках декількох різних концепцій, таких як почуття місця (Р. Стедман), топофілія (Ю.-Ф. Туан), залежність від місця (С. Шумакер), суспільні настрої (Д. Гуммон), ідентичність спільноти (Г. Прошанський) тощо. Серед цього ряду конструкцій, поняття прив'язаності до місця в сучасній літературі лежить в самому центрі досліджень стосунків «людина – місце» (І. Альтман, С. Льов, Л. Манзо, М. Джуліані, М. Хідальго, Б. Гернандез, М. Левіцька та ін.) [1; 9; 10; 11].

За І. Альтман та С. Льов, прив'язаність до місця представляє собою багатогранне і складне явище, яке поєднує в собі різні аспекти зв'язків людини з місцем та взаємовплив афектів та емоцій, знань та переконань, а також поведінки та дій щодо місця [1]. М. Фрід вважає, що прив'язаність до місця заохочує більшу свободу поведінки, дослідницької діяльності, впевненості в собі і емоційного реагування в межах місцевої громади [3]. М. Хідальго, Б. Гернандез зазначають, що прив'язаність до місця можна визначити як афективний зв'язок, який люди встановлюють з певними місцями, де вони мають намір залишатися і відчувають себе комфортно та безпечно [8]. Справді, люди більш охоче утворюють емоційні зв'язки з місцями, які частково пов'язані з почуттям задоволення, оскільки місця дають можливість контролю та забезпечують конфіденційність, безпеку і спокій.

Прив'язаність до місця та сприйняття навколишнього середовища. Кілька досліджень показали зв'язок між прив'язаністю до місця та його сприйняттям та оцінкою. Дослідження цього питання видається особливо актуальним. Як стверджує М. Фельонеау,

що в той час як уявлення про місце засновані на соціальному досвіді і набувають різних значень, вони також представляють собою глибоке вираження суб'єктивності людини. Незалежно від їхньої валентності, вони повинні бути включені в аналіз, щоб виміряти їх вплив на взаємини між людьми і навколишнім середовищем [2].

Деякі автори зосередили свої дослідження на взаємозв'язку між сприйняттям негативних фізичних характеристик місця і афективним зв'язком з навколишнім середовищем. Сильний зв'язок з місцем може підтримуватись позитивними образами, які викликають почуття задоволеності, здоров'я і безпеки. Особи, які сильно прив'язані до місця, насправді, можуть сприймати його як менш забруднене, ніж люди, які прив'язані меншою мірою (М. Буаніто та ін.), або ж оцінювати його як менш небезпечне (особи, які були сильніше прив'язані до місця, менш ймовірно вірили, що життя в їхній місцевості проживання небезпечне) [6].

В дослідженні Г. Меш було виявлено, що прив'язаність до місця пов'язана з оцінкою навколишнього середовища як гарного місця для життя: чим вище люди оцінюють характеристики фізичного і соціального середовища, тим вища ймовірність їхньої прив'язаності до місця [7]. Р. Стедман стверджує, що прив'язаність до місця ґрунтується не тільки на емоційному зв'язку, але і на знаннях і значеннях, що приписуються просторовій обстановці: люди приписують значення пейзажам і місцям, і в свою чергу, стають прив'язаними до цього значення [10].

Екологічна поведінка та роль звичок. Екологічна поведінка - це система соціально обумовлених свідомо керованих вчинків і дій у довкіллі й стосовно довкілля, яка віддзеркалює рівень екологічної культури і екологічної компетентності особистості [4]. Зазвичай екологічна поведінка виявляється як у сфері безпосередньої взаємодії з природою і її об'єктами, так і через опосередковане споживання природних ресурсів під час щоденної побутової діяльності та проявляється у підтримці та розвитку довкілля.

На поведінку особи щодо навколишнього середовища впливають особливості її сприймання та свідомості, цінності та установки, мотивація, соціальний вплив та звички. Роль звички можна описати лише відповіддю на одне питання: «коли востаннє ви робили щось вперше?». Насправді, більшість часу людина робить те, що робить більшість часу. Якщо поспостерігати, то можна зауважити, що приблизно половину чи третину всіх наших поведінкових дій складають звички, які відбуваються щодня і найчастіше в одних і тих самих місцях. Постає питання, що таке звичка та які її основні характеристики. Звичка базується на трьох стопах: повторюваність, автоматичність та контекст. Автоматичність характеризується браком свідомого наміру, складністю контролю, мінімальною залуче-

ністю свідомості. Звички завжди трігеруються сигналами певного контексту: часом, місцем, специфічними ситуаціями чи об'єктами, специфічними людьми, настроєм, психологічними станами, соціальними чи культурними ритуалами, іншими звичками тощо. Контроль поведінки делегується від сили волі (наприклад, намір, мотивація) до навколишнього середовища (наприклад, сигнали).

І. Айзен та М. Фішбейн пропонують наступну модель, згідно якої людина діє в повсякденній діяльності (цінності, переконання – установка – намір – поведінка). Також, на рівні наміру здійснюється ще один вплив – вплив суб'єктивних норм [4]. Як можна буде побачити в результатах подальших досліджень, дуже часто люди мають екологічні цінності, переконання і навіть наміри, які все ж, на жаль, не переходять в дію, спрямовану на захист і підтримку навколишнього середовища. Саме для кращого і більш повного розуміння чинників, які ускладнюють чи навпаки сприяють переходу наміру до реальної дії, буде здійснено аналіз вже існуючих досліджень в даній тематиці.

Разом з тим, варто звернути увагу на ще одне актуальне та важливе питання. Поведінка, спрямована на захист та підтримку навколишнього середовища, так звана екологічна поведінка, проявляється на двох рівнях: екологічна поведінка щодо конкретної місцевості (напр., щодо місця проживання) та екологічна поведінка щодо довкілля загалом.

Зв'язок прив'язаності до місця та екологічної поведінки. Теоретики, які займаються питаннями «місця» припускають, що «поле досліджень» місця розвивається шляхом постійної взаємодії з ним [11]. Е. Рельф припустив, що місця можуть сприяти виникненню почуттів відповідальності і обов'язку. Дослідники екологічної поведінки також припускають, що на додаток до емоційного зв'язку, підвищення рівня знань про місце збільшує ймовірність того, що люди будуть демонструвати захисні моделі поведінки в ньому [9; 12].

Лише деякі емпіричні дослідження вивчали зв'язок між прив'язаністю до місця та намірами і поведінкою, спрямованою на захист довкілля. Проте, загальні тенденції можна спостерігати в літературі, яка стосується прив'язаності до спільноти, яка підкреслює зв'язок між прив'язаністю до місця та захисною дією. Г. Меш виявив, що жителі з більш високим рівнем прив'язаності до околиці були більш схильні до боротьби проти спроб змінити соціальну і фізичну природу їхньої околиці [7]. Почуття, які визначаються рівнем туги (суму) респондентів за покинутим місцем проживання, впливають на ймовірність осіб віддалятися від своєї громади і приймати участь в політичному житті, щоб захистити свою громаду. Такі свідчення говорять про можливість маргіналізації та погіршення соціальної

адаптації в новому середовищі проживання С. Вейкфілд та колеги виявили, що жителі з добре розвиненим почуттям приналежності до околиці були більш схильні брати участь у громадянській діяльності (напр., боротьба з забрудненням повітря), ніж люди з більш низьким рівнем прив'язаності [4].

Емпіричні дослідження підтверджують зв'язок між особливостями взаємодії з довкіллям та доглядом або підтримкою цього довкілля. Наприклад, Д. Джонстон та колеги виявили, що особистий контакт з природним середовищем сприяє екологічному налаштуванню. Г. Волкер та Р. Раян виявили, що жителі, які були сильно прив'язані до свого середовища, висловили більшу готовність підтримувати і брати участь в ініціативах, спрямованих на захист цих ландшафтів [14].

Дослідження в галузі екологічної психології вийшли за рамки акценту на свідомості та почуттях щодо навколишнього середовища підтверджують зв'язок між прив'язаністю до місця та екологічною поведінкою. Розглянемо детальніше деякі з них. Дослідження Б. Калтенборна було одним з перших спрямоване на вивчення зв'язку між прив'язаністю до місця та екологічними намірами. Дослідник вивчав стосунки місцевих жителів з їхніми островами в норвезькій Арктиці. Він згрупував респондентів в три групи в залежності від інтенсивності їх прив'язаності до місця. Потім він порівняв самозвіт екологічних намірів груп шляхом надання різних сценаріїв впливу на навколишнє середовище і попросив жителів, щоб вказали, яким чином ці наслідки будуть впливати на їхній вибір місця для відпочинку та дій щодо поліпшення навколишнього середовища. У дослідженні показано, що прив'язаність до місця грає певну роль в реакції жителів на навколишнє середовище. Сильніша прив'язаність до місця була пов'язана з більш низьким допуском зростання туризму, меншою ймовірністю вибору іншого місця для проживання, в разі загрози забруднення берегової смуги невеликою кількістю нафти, а також підвищеною ймовірністю залучення до вирішення екологічних проблем [5].

Й. Васке та К. Кобрін підтримують дещо інший підхід до вивчення взаємозв'язку між прив'язаністю до місця і поліпшенням екологічної поведінки. Вони досліджували ефекти двох складових прив'язаності до місця (залежності від місця, ідентифікації з місцем) на загальну екологічну поведінку. Вони виявили, що: (а) зі зростанням залежності від місця, зростає ідентифікація з місцем; (б) зі зростанням ідентифікації з місцем, зростає екологічна поведінка; і (в) ідентифікація з місцем виступає посередником між зв'язком залежності від місця з загальним самозвітом про екологічну поведінку [13]. Дослідження цих авторів є єдиним на сьогоднішній день, яке дослідило вплив прив'язаності до місця на загальну екологічну

поведінку, спрямовану на захист навколишнього середовища, більше ніж на поведінку пов'язану з конкретним місцем.

Р. Стедман пояснює прив'язаність до місця як одновимірну конструкцію і в дослідженні, використовуючи іструментарій для вимірювання прив'язаності до місця Д. Віліамса, вивчає вплив прив'язаності до місця на поведінкові наміри щодо навколишнього середовища. Автор виявив, що позитивна емоційна прив'язаність до місця міцно пов'язана з намірами сезонних і постійних жителів Озерного краю бути залученими до поведінки, спрямованої на захист цього краю [10].

Г. Волкер та Р. Чапмен досліджували відвідувачів канадського національного парку. Автори виявили, що майже на всі поліпшення поведінкових намірів щодо навколишнього середовища, істотно впливає прив'язаність до місця. Ці наміри варіювалися від «бути волонтером в парку» до «конкретних поведінкових дій» [4].

Нарешті, дослідження Д. Юзел істотно відрізняється в фокусі від інших досліджень, описаних тут, в тому, що його робоче визначення місця і прив'язаності до місця були засновані головним чином на соціальної ідентичності. Жителям двох британських громад було запропоновано зазначити їх почуття задоволеності їхньою околицею як місцем для життя, назвати і описати географічне положення їхніх громад (ідентифікація з місцем), а також оцінити соціальну згуртованість чи почуття спільності, що вони відчували. Дослідники вивчили взаємозв'язок між цими факторами соціальної ідентичності і самооцінкою екологічних знань жителів району, установок і поведінки. Хоч жителі визнавали ступінь стурбованості екологічними питаннями, їхні дії не відповідали спробам попередити їх, особливо коли справа стосувалася особистої жертви. Наприклад, жителі часто приймали рішення про покупку, ґрунтуючись на ціні, а не екологічності виробництва продукту. Автори повідомляють, що в дослідження сільської місцевості, особи, які виявляли сильні показники соціальної згуртованості та соціальної ідентичності з околицею виражали сильніші наміри брати участь в поведінці, спрямованій на захист навколишнього середовища [12].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Метою цієї статті було здійснити аналіз існуючих досліджень про особливості взаємозв'язку прив'язаності до місця, як одного з ключових вимірів стосунків людини з місцем, та екологічної поведінки людини. На основі такого аналізу можна зробити висновок, що такий зв'язок не тільки існує, але й має свої емпіричні підтвердження в дослідженнях екологічних психологів.

Екологічна поведінка виявляється як у сфері безпосередньої взаємодії з природою і її об'єктами, так і через опосередковане споживання природних ресурсів під час щоденної діяльності та прояв-

ляється у підтримці та розвитку довкілля. На поведінку особи щодо навколишнього середовища впливають особливості її сприймання та свідомості, цінності та установки, мотивація, соціальний вплив та звички, а також емоційний зв'язок, який особа утворює з місцем (прив'язаність до місця).

Поведінка, спрямована на захист та підтримку навколишнього середовища, так звана екологічна поведінка, проявляється на двох рівнях: екологічна поведінка щодо конкретної місцевості та екологічна поведінка щодо довкілля загалом. Огляд екологічної літератури показує, що більшість досліджень вивчали зв'язок між прив'язаністю до конкретного місця і намірів або дій, спрямованих на захист конкретного місця. Важливо також, щоб продовжувати роботу, розпочату Й. Васке та К. Кобрін, які досліджують взаємозв'язок між прив'язаністю до місця і поведінкою щодо навколишнього середовища в цілому.

Виявлено зв'язок між прив'язаністю до місця та його сприйняттям та оцінкою: чим міцнішу особа демонструє прив'язаність до місця, тим більшою мірою вона схильна оцінювати середовище свого проживання як таке, що приносить задоволення, ресурсне, комфортне та безпечне. Цей процес є взаємопов'язаним та взаємопідсилюється. Такий зв'язок має переваги як для окремої особи (підсилює почуття задоволеності життям та місцевістю проживання, дає почуття безпеки, захищеності та вільної дослідницької діяльності, бере участь в підтримці самоповаги та самооцінки тощо), так і для суспільства загалом (сприяє підтримці та розвитку околиці, створенню її позитивного іміджу тощо).

Хоч і в дослідженнях емпірично підтверджено зв'язок між прив'язаністю та екологічною поведінкою, все ж можна підкреслити, що цей зв'язок має швидше декларований зміст, ніж реальний. Всі дослідження, проаналізовані вище, базувались на самозвіті досліджуваних, їхніх намірах та переконаннях, а не на реальних діях. Як підтверджено в дослідженні Д. Юзел та колег, досліджувані хоч і демонстрували та звітували високий рівень екологічної обізнаності та стурбованості екологічними проблемами їхньої місцевості, вони вже ж не діяли відповідним чином, особливо, коли дія змушувала їх принести самопожертву якогось характеру (час, гроші, естетичні якості тощо).

Сьогодні стоїть питання подальшого детального дослідження екологічної поведінки, зокрема тої ланки, яка спричиняє перехід наміру діяти певним чином в конкретну дію (поведінку). Як було виявлено і підтверджено, прив'язаність до місця відіграє певну роль в творенні поведінки, спрямованої на захист та підтримку довкілля, особливо це підтверджується щодо конкретної специфічної місцевості до якої особа виявляє цей емоційний зв'язок. Актуальним

залишається дослідження факторів, які впливають на формування екологічної поведінки, яка б розповсюджувалась на довкілля загалом, а не тільки місцевість прив'язаності.

Список використаних джерел

1. Altman I., Low S. Place attachment. A conceptual inquiry / I. Altman, S. Low. - New York: Plenum Press, 1992.
2. Fe ´lonneau M. L. Love and loathing of the city: urbanophilia and urbanophobia, topological identity and perceived incivilities / M. L. Fe ´lonneau // Journal of Environmental Education. - 2004. - Vol. 24. - P. 43-52.
3. Fried M. Continuities and discontinuities of place. Journal of Environmental Psychology / M. Fried // Journal of Environmental Education. - 2000. - Vol. 20. - P. 193-205.
4. Halpenny E. A. Pro-environmental behaviours and park visitors: The effect of place attachment / E. A. Halpenny // Journal of Environmental Psychology. - 2010. - Vol. 30. - P. 409-421.
5. Kaltenborn B. P. Effects of sense of place on responses to environmental impacts: a study among residents in Svalbard in the Norwegian high Arctic / B. P. Kaltenborn // Applied Geography. - 1998. - Vol.18(2). - P. 169-189.
6. Local identity processes and environmental attitudes in land use change: the case of natural protected areas / M. Bonaiuto, G. Carrus, H. Martorella, M. Bonnes // Journal of Economic Psychology. - 2002. - Vol. 23. - P. 631-653.
7. Mesch G. S., Manor O. Social ties, environmental perception, and local attachment / G. S. Mesch, O. Manor // Environment and Behavior. - 1998. - Vol. 30. - P. 504-519.
8. Place attachment and place identity in natives and non-natives / B. Hernandez, M. C. Hidalgo, M. E. Salazar-Laplace, S. Hess // Journal of Environmental Psychology. - 2007. - Vol. 27. - P. 310-319.
9. Rollero C., De Piccoli N. Place attachment, identification and environment perception: An empirical study / C. Rollero, N. De Piccoli // Journal of Environmental Psychology. - 2010. - Vol. 30. - P. 198-205.
10. Stedman, R. C. Toward a social psychology of place: predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity // Environment and Behavior. - 2002. - Vol.34- P. 405-425.
11. Tuan Y. Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values / Y.-F. Tuan. - New-York: Columbia university press, 1974. - 260 p.
12. Uzzell D. Place identification, social cohesion, and environmental sustainability / D. Uzzell, E. Pol, D. Badenas // Environment and Behavior. - 2002. - Vol.34- P. 26-53.
13. Vaske J. J., Kobrin K. C. Place attachment and environmentally responsible behavior / J. J. Vaske, K. C. Kobrin // The Journal of Environmental Education. - 2001. - Vol. 32(4). - P. 16 - 21.
14. Walker A. J., Ryan R. L. Place attachment and landscape preservation in rural New England: a Maine case study / A. J. Walker, R. L. Ryan // Landscape and Urban Planning. - 2008. - Vol. 86(2). - P. 141-152.

Мандзык Т.М. Связь привязанности к месту жительства и экологического поведения человека

В статье исследованы особенности связей привязанности к месту жительства человека и его экологического поведения. Привязанность к месту рассматривается как эмоциональная связь человека с определенным местом, которое он наделяет личностным смыслом. Выявлено, что привязанность к месту, ее положительное проявление, может участвовать в создании и поддержке экологического поведения человека. В статье раскрыта связь между привязанностью к месту и особенностями его восприятия и оценки: положительная привязанность к месту способствует лучшей оценке этого места и повышает готовность человека поддерживать и участвовать в инициативах, направленных на его защиту и восстановление.

Ключевые слова: привязанность к месту, экологическая поведение, экологическая культура, эмоциональные связи с местом, идентификация с местом, окружающая среда.

Mandzyk T.M. The relationships of place attachment and pro-environmental behavior

In this paper examines the relationship between place attachment and pro-environment behavior. Despite increased awareness that problems with the environment exist and that human activities are often the cause of these problems, individuals frequently fail to choose behaviours that will help lessen their impact on the environment. Place attachment, the emotional bond that an individual has with a specific setting, may play a role in an individual's choice to engage in pro-environmental behavior. This is particularly true for behaviors which directly benefit the place that the individual has a positive attachment with. Analyze of different studies shows that place attachment can be positive predictor of place-specific pro-environmental intentions. Examining the impact of place attachment on pro-environment behavioral intentions was found that a positive emotional attachment to a place strongly influenced the intentions of residents to engage in place protective behaviors. Also this paper aims at exploring place attachment and its association with the environmental perception. Place attachment is related to the evaluation of the environment as a good place to live: the higher people evaluate characteristics of the physical and social environment, the higher the likelihood of attachment to place.

Key words: place attachment, pro-environmental behavior, environmental culture, values, emotional connection with the place, place identity, environment.